د پروفېسر ډاکټرسلمئ شاهین په شاعرۍ کښې د ښځینه نفسیاتي ستونزو عکاسي یوه اجمالي جائزه

(An overview of the depiction of women's psychological problems in the poetry of Professor Dr. Salma Shaheen)

ډاکټر شکریه قادر[1]

Abstract

The number of female writers is very less than that of male writers in Pashto literature. The main reason for this is the restrictions on women in Pashtun society. Nevertheless, Pashtun women have played an important role in promoting of Pashto literature. Although social restrictions were imposed on them, but they got a modern education and raised voice for their rights. There was also a right to freedom of expression. Besides ordinary women, female writers also came forward to achieve the goal. One of them is Dr. Salma Shaheen. She has described many aspect of Pashtun socity.in which the issues of Pashtun women have been discussed with great boldness. This article highlights the social and psychological issues of Pashtun women described in Dr. Salma Shaheen's poetry.

پروفېسر ډاکټر سلمئ شاهین د پښتوادب هغه پیاوړې لیکواله ده چې د پښتو پۀ ګڼو اصنافو کښې ئې دخپلو تخلیقي صلاحیتونو زور ښکاره کړے دے ـ هغې که پۀ فولکلور کښې تحقیقي کار کړے دے ـنوافسانې ئې لیکلې دي ـدغسې که په ناؤل لیکنه ئې طبعه ازمائي کړې ده ـنوپښتو ادب ته ئې په مضامین ، مقالو اؤ نورو نثري اصنافو کښې هم ډېر څه بخښلي دي. دې نه علاؤه د یو شاعرې پۀ حېث هم د هغې افکار اؤ خدمات د چا نه پټ نۀ دي ـ پروفېسر شاه

[1] اسسټنټ پروفېسر پښتوڅانګه عبدالولي خان یونیورسټي مردان

جهان صاحب د هغې د ژوند حال اؤ ادبي کارنامې پۀ خپل کتاب "پښتو ادب کښې د مېرمنو برخه" کښې داسې بیان کړي دي ۔ هغه لیکي!

"پېغله سلمیٰ شاهین د کال ۱۹۵۵ء د اپرېل پۀ شپاړسمه د مردان پۀ یوې معززې کورنۍ کښې د امیر محمد خان کره پۀ بغداده نومې کلي کښې پېدا شوې ده ۔ د دوي کورنۍ د ډېر پخوا راسې یوه سیاسي اؤ ادبي کورنۍ ده ۔ د پېغلې سلمیٰ شاهین د لیک لوست سره د وړوکوالي نه ډېره مینه وه اؤ پۀ وړوکوالي کښې به ئې د هر قسم کتابونه لوستل چې پکښې د تاریخي اؤ مذهبي کتابونه شامل دي ۔ پېغلې سلمیٰ شاهین ابتدائي تعلیم پۀ بغداده کښې حاصل کړے دے اؤ لسم جماعت ئې د مردان ګرلز هائي سکول نه پۀ کال ۱۹۷۱ء کښې پاس کړے دے ۔ د وړاندې تعلیم د پاره ئې پۀ ګرلز کالج مردان کښې داخله واخسته اؤ ددغه ځایه ئې د دولسم جماعت امتحان پۀ کال ۱۹۷۳ء کښې اؤ د څوارلسم جماعت امتحان ئې پۀ کال ۱۹۷۵ء کښې پاس کړو ۔ پېغلې سلمیٰ شاهین د پښتو ژبې اؤ ادب سره ډېره بې کچه مینه ده ۔ اؤ هم دغه شوق اؤ مینې دا د پېښور یونیورسټۍ پۀ پښتو شعبه کښې د داخلې د پاره مجبوره کړه چې ددغه ځایه دوي پۀ کال ۱۹۷۸ء کښې د ایم ۔ اے پښتو ډګري تر لاسه کړه ۔ د ایم ۔ اے پښتو کولو نه پس ئې پۀ پښتو اکېډیمۍ ورته پۀ دې سلسله کښې ډېر سازګار ماحول ورکړو ۔ اؤ دغلته د دوي دې فطري جذبې نوره هم ځله اؤموندله اؤ د دوي د ادبي ذوق ملغلره نوره هم پۀ پړقېدو شوه"۔[1]

لکه چې وړاندې ذکر وشو چې سلمیٰ شاهین پۀ ګڼو اصنافو کښې لیک کړے دے۔ د هغې ګڼ شمېر کتابونه چاپ دي چې پکښې روهي سندرې ، تورسرې ، د پښتو ټپې ، کۀ رڼا شوه ، د افسانو مجموعه اؤ درې شعري مجموعې نوے سحر ، زۀ هم هغسې وړه وے ، اؤ راؤیل شامل دي ۔ دلته مونږ د هغې پۀ

شاعرۍ بحث کوو اؤ پۀ ناؤل ، افسانه اؤ نورو خدماتو به ئې هم بحث کولے شي ۔ البته د هغې د مجموعي جذباتو پۀ حقله د همېش خليل صاحب داسې ليکي!

"د تحقيق اؤ اشاعت پۀ حواله پښتو اکېډيمۍ کښې د سلميٰ شاهين د ملازمت پۀ دوران چې کوم کار شوے دے اګر کۀ هغه د ذکر شوې اکېډيمۍ د يو ډائريکټر دوو د کار نه علاؤه پۀ نورو ټولو درونډ دے ۔ ولې بيا هم دغه سلسله کښې د پښتو اکېډمۍ بنيادي مقصد يعنې تحقيق نه پرته د مقدار زياتولو پۀ هڅه ځنو غېر تحقيقي اؤ غېر معياري کتابونو اشاعت ته کوم اهميت ورکړے ؤ۔ هغه نۀ وه پکار ۔ سلميٰ شاهين د يوې محققې ، شاعرې اؤ ناؤل نګارې پۀ حېثيت پښتو زنانه ليکوالو کښې يو لوئې نوم دے ۔ د پښتو ادب پخپل هر صنف کښې د فني تقاضو د خيال ساتلو تر خپله وسه د کوشش سره ځنې حقيقتونه هم پخپلو ادبي افکارو کښې پۀ زړۀ پورې انداز خپل کړے دي ۔ د خپل ادبي زيار اؤ کار صداقت چې د سلميٰ ادبي اؤاز ته کوم حرمت ورکړے دے هغه د شاهين پرواز دے"۔[۲]

نوے سحر د سلميٰ شاهين د ابتدائي شاعرۍ مجموعه ده ۔ د هغې د شاعرۍ دويمه مجموعه د "زۀ هم هغسې وړه وے" پۀ نوم پۀ کال ۱۹۹۶ء کښې چاپ شوې ده ۔ ددې مجموعې پۀ تعارفي خبرو کښې سلميٰ شاهين بي بي د خپلې شاعرۍ پس منظر داسې څرګندوي ۔

"زۀ هم هغسې وړه وے" زما د شاعرۍ دويمه مجموعه ستاسو وړاندې ده ۔ ددې نه وړاندې زما د شعرونو مجموعه "نوے سحر" دولس کاله مخکښې چاپ شوې ده ۔ زۀ د خپلو لوستونکو اؤ هغه ادبي ملګرو مننه کوم چې پۀ "نوے سحر" ئې زما ډېره حوصله افزائي اؤکړه ۔ ډېرې تبصرې اؤ تنقيدونه د مختلفو رسالو اؤ اخبارونو پۀ پاڼو کښې ښکاره شو ۔ پۀ دغه مجموعه تبصره

اؤ تنقید کوونکو پهٔ روغ نیت زما د شعر فني کمزورو ته هم اشاره کړے وه۔ ولې زما د پاره د خوشحالۍ خبره دا وه چې زما شعرونو خلقو د زړهٔ پهٔ مینه اؤلوستل اؤ ما د هغوي تنقید د زړهٔ پهٔ مینه قبول کړو اؤ عمل مې پرې هم اؤکړو۔ خو زما پهٔ خیال شعر یو فطري عمل دے چې د بنده د داخل سره تعلق لري کهٔ دنیا ورته پهٔ هره سترګه ګوري خو شاعر ورته پهٔ خپله سترګه ګوري۔ ښهٔ وي اؤ کهٔ بد شعر د شاعر خپل وي که د بهر۔ ګوذار اؤخوري وې زخمي خو د خوږ احساس هیڅرې هم د هیریدو نهٔ وي"۔(۳)

ددې مجموعې پهٔ شاعرۍ ډاکټر راج ولي شاه خټک یوه سریزه هم لیکلې ده چې سلمیٰ شاهین بي بي د خپل دریم کتاب راؤېل سره هم شامله کړے ده۔ ډاکټر راج ولي شاه خټک پهٔ دغه سریزه کښې د سلمیٰ شاهین د شاعرۍ پهٔ حقله لیکي!

"مونږ وایو چې هره پښتنه پهٔ فطري ډول شاعره ده اؤ دا ځکه وایو چې مونږ سره پهٔ ادب کښې د ټپې پهٔ شان یو نادر صنف موجود دے اؤ ددې صنف نهٔ یواځې دا چې شاعره ښځه ده بلکې امانت داره ئې هم ښځه ده۔ د ټپې یو زور اؤ شدید احساس د هرې پښتنې پېغلې سره شته دے اؤ دا خبره پهٔ خپله د یو شاعرانه احساس ترجماني کوي۔ اګر چې سلمیٰ شاهین پهٔ پښتو ټپه ډېر کار کړے دے۔ څهٔ خواؤشا دېرش زره ټپې نهٔ یواځې راجمع کړے اؤ پهٔ دوؤ غټو جلدونو کښې د اکېډیمۍ لهٔ خوا شائع کړے دي بلکې د ټپې مضامین د هغې پهٔ درجه بندۍ اؤ پهٔ تهذیب کښې د ټپې د اثر اؤ نفوس پهٔ حقله ئې هم ښې تحقیقي مقالې هم لیکلي دي۔ پهٔ دے حساب هغه د ټپې د هر تاثر نه پهٔ ښهٔ شان خبر ده۔ ولې بیا هم د شاهین شعرونه زیات تر د ټپو د تاثر لاندې لیکلي شوي نهٔ ښکاري اؤ نهٔ د پښتنې فولکلور د سندرو د تاثر د اثر څهٔ خاص پس

منظر پکښې پهٔ نظر راځي ـ کهٔ چرې فوکلور، اجتماعي احساس ترجماني کو نو د سلمیٰ شاهین تخلیقات ښځي یو انفرادي اؤ د داخلیت اظهار دے"۔[۴]

ډاکټر راج ولي شاه خټک د سلمیٰ بي بي د شاعرۍ د موضوع اؤ داخلیت پهٔ حقله پهٔ دغه سریزه کښې وړاندې لیکي!

"محترمه سلمیٰ شاهین زما پهٔ خیال پهٔ دے وجه هم د ستائنې اؤ دا د مستحقه ده چې غالباً هغه زمونږ د عصر ړومبۍ پښتنه شاعره ده چې د داخلیت د اظهار جرات ئې کړے دے ـ د هغې پهٔ نظمونو کښې اکثر داسې احساس پهٔ نظر راځي چې عام طور ئې ځرګندول ډېر ګران وي ـ ولې فنکار سره چې کومه ژبه ده کومه وسیله ده ـ هغې کامیاب استعمال پهٔ چل سلمیٰ پوهیږي ـ زهٔ دا منم چې دغه ټول کیفیات اؤ اکثر چې ماته پکښې هم د محرومۍ اؤ هم د اعتماد اؤ د برترۍ د احساس نخښې پهٔ نظر راځي ـ کېدے شي چې دا د سلمیٰ د دور د هرې پښتنې پېغلې نفسیاتي اساسه وي ولې کهٔ نورې پښتنې د خپل زړهٔ حال د ودونو پهٔ رسمونو کښې یا د ګودرونو پهٔ مازیګرو کښې د ټپې پهٔ ژبه وائي نو سلمیٰ شاهین د خپل انداز پهٔ یوه خاصه پیرایه اکثر پهٔ ازاد نظم کښې بیانوي ، کېدے شي اؤ غالباً چې داسې ده چې دا احساس اؤ دغه رنګه نور جذبات د سلمیٰ اؤ د نورو پښتنو پېغلو سره مشترک وي خو خبره د فن ده ، د پوهې ده اؤ د جرات ده ـ ما پهٔ شاهین کښې هم فن لیدلے دے هم پوهه اؤهم جرات لکه دا نظم"۔[۵]

سلمیٰ شاهین د شاعرۍ پهٔ ګڼو اصنافو کښې طبع ازمائیلې ده خو پـه ازاد نظم کښې ئې ځانګړے مقام پېدا کړے دے ـ اروابناد افضل رضا صاحب د هغې د نظم نګارۍ پهٔ حقله لیکي!

"سلمیٰ شاهین زیات تر ازاد نظمونه لیکلي دي اؤ پهٔ دې برخه کښې د خپل

روښانه فکر ، حساس زړۀ اؤ شاعرانه صلاحيتونو څرګندونه ښۀ پۀ کامياب ډول کوي ـ هغه سوچه سپېڅلي احساسات رمزي اؤ ابهامي کيفياتو ته نه سپاري اؤ د اسلوب پۀ نزاکتونو پسې نه ګرځي ـ د هر نظم نه ئې دا معلومېږي چې د خپلو جذباتو صداقت اؤ خلوص ورته ډېر پۀ شدت قلم لاس کښې ورکړے وي چې هله به نور څۀ کوي چې اؤل را ډک شوے زړۀ سپک کړے اؤ د کاغذ پۀ مخ د خپلو سپېڅلو جذباتو اؤ ناقلاره کيفياتو عکاسي د زړۀ راښکونکي نظم پۀ شکل کښې وکړے ـ د دې د پاره هغه د قافيې اؤ رديف پابندو ته هم وزګاره نه شي ـ بس پۀ ساده انداز کښې پۀ سوچه اؤ ساده پښتو کښې د پښتو ازاد نظم پنګې ته يوه نه يوه قيمتي فن پاره وسپاري ـ د سلمیٰ شاهين پۀ نظمونو کښې د جدت اغيزې ښکاري خو ددې د پاره هغه رومانيت اؤ روايت نه څنګ نه کوي ـ د ژوند د کشمکش اؤ نظرياتي جدوجهد جوتې علامې د هغې پۀ شاعرۍ کښې شته ـ د هغې پۀ شاعرۍ کښې مقصديت مرکزي حېثيت لري ـ عن تر دې چې هيئت اؤ اسلوب هم خپل مقصديت ته لوګے کوي ـ د هغې د روښانه ذهن مقناطيسي قوت د پښنه تر ازاد نظم ته ډېر څۀ ورکړے ـ خو ددې ډېر څۀ چې جائزه واخستے شي نو داسې محسوسېږي چې دا د يو تل عمري محروميا احساس دے ـ چې اکثر د ګيلو اؤ ساندو پۀ شکل کښې رابرڅېره شي ـ د حد درجې درون بيخي ده چې زمونږه شاعره پۀ خپل ذات کښې ډوبه کړے اؤ تخليقي قوت وروبخښي"ـ(۶)

د سلمیٰ شاهين پۀ نثري ليکونو کښې پۀ مجموعي توګه اؤ پۀ شاعرۍ کښې پۀ خصوصي توګه د ښځينه نفيساتو اؤ سماجي مسئلو ترجماني شوې ده . کله چې مونږ پۀ پښتنه معاشره کښې د ښځو د نورو سماجي مسئلو خبره کوو نو لکه د سيده بشریٰ بېګم اؤ زيتون بانو بي بي زمونږ د عصر شاعره سلمیٰ شاهين

هم یوه داسې شاعره ده چې د پښتنو جدیدو شاعرانو په وړومبې صف کښې ولاړه ده اؤ د پښتنو مېرمنو د ګڼ اړخیزو سماجي مسئلو اؤ نفسیاتو ترجمائي ئې په خپله شاعرئ کښې کړې ده ـ د سلميٰ بي بي د وړومبي کتاب "نوے سحر" زیاته شاعري د هغې په دویمه مجموعه "زۀ هم هغسې وړه وے" کښې راغلې ده اؤ بیا ددغه دویمې مجموعې شاعري ئې زیاته په درئمه مجموعه راؤیل کښې راغلې ده ځکه مونږ د هغې کتاب " زۀ هم هغسې وړه وے" نه زیاته استفاده کوو ـ لکه څنګه چې وړاندې د زیتون بانو بي بي د یو نظم "ښځه" په عنوان د ښځینه نفسیاتو د ترجمانئ د پاره یوه نمونه وړاندې کړے شوې ده دغسې سلميٰ بي بي هم د "ښځه" د عنوان لاندې یو نظم لیکلے دے چې پکښې ئې د یوې ښځې نفسیات بیان کړے دي اؤ ښځه ئې په مختلفو کردارونو اؤ رشتو کښې پېش کړے ده ـ د هغې دغه نظم په دې ډول دے ـ

" اے نازکې ګل اندامې د حوا لور
څومره ګران د کائناتــد تخلیق کار دے
خو په دې ئې تۀ خوشحاله چې به مور شم
دا جنت چې دې د پښو لاندې ښکاریږي
تا ساتلے دے په مینهوایه چا له
هم هغۀ له چې په دې هم نۀ پوهیږي
ښځه مور ده ، ښځه خور ده ، ښځه لور ده
ښځه نور د کائنات دے
خو زما د قام ګلونو ښائسته جونو
په قسمت کښې مو څۀ شته دے

کهٔ سیباکو له پېدا ئې
ګیر چا پېره نظر وکړئ
د ادم زامن جابر دي
کله پلار شي مجبورېږي
کله رور شي بیا خرڅیږي
پهٔ محفل کښې چې ګډیږي
برندې غونډې چورلیږي
دا دې خور ده
دا دې خور ده
دا تري هېر وي چې اے مورې
تا خواري وه ما له کړے
کهٔ پهٔ تن مې جامه نهٔ وه
تا وه ما له پېدا کړے
کهٔ دې زړهٔ د لوږې شین وو
زما غم به ژړولې
تا ګنډلې تا وینځلې
خو زما د ژوند د پاره
هره سخته دې زغمله
زما پلار د مجبورۍ نه
تهٔ پهٔ ډاګه پریښودلې
د چا بلې خوږې غېږ کښې ئې د ژوند نغمې وئیلې
تهٔ یواځې تهٔ یواځې تهٔ یواځې
یو د لوبو ګوډاګۍ وې ده د پاره

خو عظیمې د چا مورې
قدرمنې د چا خورې
په پردو دننه پټې
ستا حیا سره لوبیږي
نه شرمیږي نه شرمیږي" (۷)

سلمیٰ بي بي د یوې وړې نوکرې په شکل یو خوا خو د یوې معصومې پښتنې جذبات بیان کړے دي اؤ بلخوا ئې ورسره د خپل ذات په شکل کښې د یوې پښتنې اسوده حال تورسرې موازنه کړے ده اؤ دغسې ئې په خپل نظم "زما وړه نوکره" کښې د پښتنې ټولنې دوه ښځینه کردارونه وړاندې کړے دي۔ دغه نظم کښې سلمیٰ بي بي وائي!

"ماوي
ته زما نه ښه ئي
پاکه څاکه فرشته ئي
زۀ دي حسن ته حیرانه
چې د ګل هسې ښائسته ئي
په دي توره اؤ شلیدلي لوپټه کښې
خدائي ته ټیټه په سجده ئي
په دومره غریبۍ کښې
اؤ زه چې
تر غرمې پورې اؤدۀ یم
په دومره فراغت کښې
ناشکرۍ دَرب کومه

خدمتونه هم کوي
فرائض پوره کوي
اؤ زۀ بيا دې هم رتمه
ستغي سپورې هم کومه
اُف خدايه لويه خدايه
عجيبه دي دا دنيا دۀ
څومره ژوند کښې ئي سکون دے
عجيبه هم ستا تقسيم دے
زۀ دَ ژوند هم ويزاره
نه پۀ حق دَچا پوهېږم
نه فرض عبادت شته
په دا دومره زولنو کښې دَوځتونو گرفتاره
هم دَفرضو نه ويزاره
زما لويه خدايه پاکه
چې زۀ هم ددې پۀ شان وے
صبرناکه تابعداره"(۸)

د سلميٰ بي بي پۀ شاعرۍ کښې د ښځينه نفسياتو اؤ سماجياتو ډېرې نمونې موجودې دي خو دلته د هغې مشهور نظم "د هغسې وړه وے" پېش کول غواړم پۀ کوم ځښې ئې چې د پښتون سماج د يوې معصومې جينۍ د جذباتو ترجماني د ماضي په آئينه کښې کړے ده اؤ پۀ خپل ذات کښې ئې دا ارمان کړے دے چې کاش زۀ هم هغسې وړه وے چې د هم هغسې معصومو اؤ پاکو جذباتو اؤ نفسياتو

ترجمانه وے اؤ د سماج د ناؤړه روئیو نه هډو خبر نۀ وے ۔ هغه خپل دغه ښکلې نظم کښې د ذکر شوو معصومو اؤ سپېڅلو جذباتو اظهار پۀ داسې انداز کښې کوي۔

"پۀ ساعت کښې مې ژړلے پۀ ساعت کښې مې خندلے
چې پۀ ځان نۀ پوهېدلے زۀ هم هغسې وړه وے
ژوند د اوړي سره غرمه وے اؤ دنیا پۀ خوب اؤده وے
چې پۀ پټه پاسېدلے زۀ هم هغسې وړه وے
اؤس هم نمر پۀ غرغره وے اؤ همزولے راسره وے
پټ پټونې مو کولے زۀ هم هغسې وړه وے
نۀ مې وېره وے نۀ ترهه بې پرسانه ګرزېدلې
پۀ تالونو ځنګېدلے زۀ هم هغسې وړه وے
چندرو ګانې مې کولے باډیوې مې خېژولے
پۀ کوټو باندې ختلے زۀ هم هغسې وړه وے
زۀ د کوره بې پروا وے اؤ خوشحاله پۀ صحرا وے
ما ګوډیانې لوبولے زۀ هم هغسې وړه وے
نۀ مې کار وے پۀ وهلو نۀ مې کار وے پۀ رټلو
چې د موره تښتېدلے زۀ هم هغسې وړه وے
چې بۀ تندر د غم پرېوزي دا احساس هم راته نۀ وے
کورکي مې جوړولے زۀ هم هغسې وړه وے
د فکرونو د طوفانه د فرېب ډکې دنیا نه
چرته لرې اؤسېدلې زۀ هم هغسې وړه وے
زۀ د ګل یوه کلۍ وے خو نظر د ګلچین نۀ وے

پهٔ چمن کښې غوړېدلے زهٔ هم هغسې وړه وے
لکه اؤس چې راته ګوري داسې نهٔ راته کتلے
مور اؤ پلار مې خندېدلے زهٔ هم هغسې وړه وے
بس د مینې پهٔ دنیا کښې څو خوارهٔ خوارهٔ ملګري
شاهین خوا کښې مې لیدلے زهٔ هم هغسې وړه وے"(۹)

ددې بره بحث په رڼا کښې مونږ په دې نتیجه رسو چې ډاکټر سلمي شاهین دشلمې پېړۍ یوه باشعوره او زیرکه شاعره ده. د هغې ددغه ځانګړنوبنیادي وجه د هغې دجدید تعلیم حصول دے، او ددې په برکت هغې ته د اظهار یوه لویه حوصله په لاس ورغلې ده. چې هغې ته ئې دا جسارت او جرات وربخښلې دے چې هغه دې د خپلې ټولنې د ستونزو عکاسي په ډاډه زړه وکړي. دا نه بلکې په پښتنه ټولنه کښې د سماجي ستونزو سره مخ بې زبانه ښځې ته دې د اظهار ژبه ورکړی. دا د سلمي بي بي یوه لویه کارنامه ده چې په خپله شاعرۍ کښې د پښتنو زنانهٔ ستونزې او نفسیاتي کشالې په ډېره بې باکۍ او زړورتیا سره بیان کړي.

حواله جات(References):

(۱) شاه جهان ، پښتو ادب کښې د مېرمنو برخه ،پښتو اکېډیمي پېښور پوهنتون، ۱۹۹۳ء، ص:۳۷۴، ۳۷۳

(۲) خلیل، همېش ، پښتانهٔ لیکوال (دویم ټوک)، یونیورسټي پبلشرز پېښور، ۲۰۱۱ء، ص:۲۹۳

(۳) شاهین، سلمي ، زۀ هم هغسې وړه وے ، ملت پرنټرز لاهور، ۱۹۹۶ء،ص:۱۱

(۴) خټک، راج ولي شاه ، ډاکټر (مقدمه) مشموله ، زۀ هم هغسې وړه وے ، ص:۸، ۷

(۵) ایضاً ، ص:۹، ۸

(۶) رضا، افضل ، پروفېسر ، پنځه شمعې ، پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي، ۲۰۰۶ء، ص:۴۲۸، ۴۲۸

(۷) شاهین، سلميٰ ، زۀ هم هغسې وړه وے،ص:۵۹، ۵۸

(۸) ایضاً، ص:۶۶، ۶۵

(۹) ایضاً ، ص:۱۰۳، ۱۰۲